

О. Жихарцева

РОЛЬ БАНКІВ У ДІЯЛЬНОСТІ ФІНАНСОВО-ПРОМИСЛОВИХ ГРУП

Досліджено роль банків у діяльності фінансово-промислових груп. Зазначено, що банки відіграють значну роль у процесі діяльності ФПГ, оскільки вони є одночасно джерелом фінансування інвестиційної діяльності, керівником групи та її обслуговуючим центром. Зауважено, що особливу роль банківський капітал відіграє у реалізації інвестиційних проектів. Розглянуто основні причини для інтеграції банківського капіталу з промисловим, основні функції та операції банку в діяльності ФПГ. Зроблено висновок, що створення фінансово-промислових груп у ринкових умовах є об'єктивною необхідністю, адже вони насамперед формуються для акумуляції грошових ресурсів, які необхідні для забезпечення інвестиційних потреб.

Ключові слова: фінансово-промислова група, банківський капітал, інвестиції, грошові ресурси, виробничі підприємства.

Необхідною умовою для стабілізації економіки України та становлення ринкових форм господарювання є розвиток виробничого сектора в державі. Активний розвиток фінансово-промислового капіталу сприятиме забезпеченню стабільності розвитку національної економіки, зокрема діяльність ФПГ у стратегічних галузях економіки є необхідною умовою для сталого економічного зростання в країні. Вагому роль у процесі діяльності ФПГ відіграють банки, які одночасно є джерелом фінансування інвестиційної діяльності ФПГ, керівником групи, а також і її обслуговуючим центром.

За таких умов питання, які стосуються методів та шляхів мобілізації фінансових ресурсів на виробничих підприємствах, зокрема шляхом створення фінансово-промислових груп та ролі банків у їх діяльності, є актуальними на сучасному етапі.

Питання, які стосуються ролі банків у діяльності фінансово-промислових груп висвітлені в працях таких вчених, як: І. Алексєєв [1], Ю. Нетесаний [2], Деринг Ханс Ульрих [3], О. Дворецька [4], Ю. Нікольський, О. Акімова, А. Пугієв [5], І. Андрущенко [6], О. Коцюба [7], М. Галянгич [8] та інші.

Однак у більшості наукових досліджень недостатньо уваги приділено саме основним причинам для інтеграції банківського капіталу з промисловим, функціям, операціям та ролі банків у діяльності фінансово-промислових груп. Усе це свідчить про актуальність теми, а відтак зумовило вибір напряму дослідження в науковому і практичному аспектах.

Метою статті є дослідження ролі банків у діяльності фінансово-промислових груп.

Як засвідчує досвід високорозвинених економік, ФПГ мають здатність до мобілізації фінансових ресурсів та їх спрямування на вирішення інвестиційних та інноваційних великомасштабних завдань, стимулювання розвитку конкурентоспроможних та перспективних галузей економіки і забезпечення технологічного розвитку виробництва.

Значну роль у процесі діяльності ФПГ відіграють банки, оскільки вони є одночасно джерелом фінансування інвестиційної діяльності, керівником групи та її обслуговуючим центром.

Особливу роль банківський капітал відіграє у реалізації інвестиційних проєктів, адже промисловий капітал обслуговує сферу виробництва, а банківський капітал забезпечує фінансову сферу. Хоча з економічної точки зору, це повністю самостійні сфери функціонування капіталу, але повноцінно функціонувати один без одного вони не можуть.

Відповідно об'єднання цих двох капіталів дає можливість промислового підприємству отримати приріст доходу внаслідок залучення додаткових фінансових ресурсів і прискорення обороту власного капіталу, а банку – шляхом ефективного вкладання грошових коштів та зменшення ризику.

І. Алексєєв [9] зазначає, що об'єднання банків і промислово-торгівельних підприємств у фінансово-промислові групи пов'язано з тим, що саме банки повинні забезпечити створення ефективних інвестиційних механізмів для реалізації великих та середніх інвестиційних проєктів фінансово-промислових груп.

Результатом такого об'єднання є:

– тимчасове вивільнення грошових коштів на одному підприємстві, членові ФПГ, може направлятися на покриття потреб у грошових коштах інших, а фінансовий капітал отримує можливість з найменшим ризиком та більш раціонально здійснювати свій кругообіг;

– промислове підприємство для реалізації власних інвестиційних потреб має можливість залучити додаткові фінансові ресурси, а банк – ефективно вкладати вільні кошти у вигідні проєкти, а також отримувати дохід від реалізації нововведень у довгострокову перспективу.

Як зазначено вище, об'єднання банків із промисловими та торговельними підприємствами у фінансово-промислові групи першочергово було пов'язано з тим, що саме банки для реалізації інвестиційних проєктів фінансово-промислових груп повинні були забезпечити створення та реалізацію високоефективних інвестиційних механізмів. При цьому основними акумуляторами фінансових ресурсів є саме банки, без яких неможлива господарська діяльність жодного суб'єкта підприємництва. Адже саме банки для більшості українських підприємств стають головними інвесторами, внаслідок чого забезпечується фінансове зростання вітчизняної економіки.

На сучасному етапі, на думку Ю. Нетесаного [10], можливо виділити дві основні причини для інтеграції банківського капіталу з промисловим:

1. Бажання здійснити диверсифікацію своєї діяльності. Вона є більш притаманною для великих банків, які здійснюють пошук механізмів для оптимального розміщення своїх вільних активів.

2. Залучення нових клієнтів. Вона є актуальною практично для усіх українських банків. Якщо фінансово-промислова група створена з ініціативи банку, то в такому разі він відіграє роль акумулятора грошових коштів та їх координатора, забезпечуючи їх оптимальне розміщення, проводить взаєморозрахунки і касове обслуговування.

Ефективність діяльності банків у межах ФПГ значною мірою залежить від величини банку: середній розмір активів українських банків значно менший від банків більшості країн: від десятих (США) до тисячі разів (Японія) [11]. Невеликі банки, як правило, орієнтовані на короткострокове кредитування, що дає можливість отримати доходи за короткий інтервал часу, підвищує ліквідність банку й зменшує ризик від інвестиційної діяльності. І, навпаки, чим більший банк, тим більші його можливості з надання довгострокових кредитів, що акцентує на його зацікавленості в інвестиційній діяльності.

Фінансовий капітал банку має відповідати потребам інших членів групи. Тобто банк повинен мати відповідний інвестиційний потенціал.

У рамках ФПГ банк забезпечує інвестиційні потреби учасників груп та дає можливість отримувати доходи від реалізації інвестиційних проєктів. Своєю чергою, інвестиції повинні мати інноваційну спрямованість. Але, водночас, банки мають забезпечувати й власний розвиток. Діяльність банківської установи як самостійної юридичної особи не повинна обмежуватися рамками ФПГ.

Оскільки метою створення всіх фінансово-промислових груп є об'єднання інтересів фінансових інститутів і промислово-торгівельних підприємств у межах спільної реалізації інвестиційних проєктів, то у діяльності ФПГ можуть бути застосовані сучасні банківські технології, всі банківські операції і схеми використання фінансових інструментів.

Водночас відзначимо, що як форма інтеграції промислового і банківського капіталу, фінансово-промислова група характеризується безліччю форм існування. Оскільки об'єднання банків і промислових підприємств не може бути закінченим, то структура завжди перебуває в динаміці і має різні варіації.

Як правило, можна виділити дві структури, у випадку коли банк виступає у ролі внутрішнього фінансового інституту ФПГ:

1. Пов'язана з виконанням функцій так званого “кишенькового” банку. При такій структурі роль банку підлегла та виключно обслуговуюча.

2. Пов'язана з виконанням банком ролі фінансового центру групи. За такої структури банк стає центром всіх фінансових потоків ФПГ і одноосібно керує ними [12].

Зазначимо, що у світовій практиці найчастіше саме банк є ініціатором організації фінансово-промислової групи і знаходиться в самому центрі її створення. І як показує практика, найбільшого успіху досягають ті фінансово-промислові групи, які очолюються кредитними інститутами. Така ситуація впливає з того, що банки володіють значним досвідом щодо керування корпоративними фінансами й інвестиційними проєктами, фондового, прямого і непрямого інвестування.

На думку Ю. Нетесаного [13], банк як учасник фінансово-промислової групи виконує дві основні функції:

1. Обслуговування грошового потоку фінансово-промислової групи. Такий банк здебільшого невеликих розмірів, тому при видачі гарантій, пошуку іноземних інвесторів, маркетингових та інформаційних послуг його роль незначна. Необхідно також зауважити, що такі банки для більшості фінансово-промислових груп відіграють додаткову роль і не є головними її учасниками.

2. Виконання банком ролі фінансового центру бізнес-групи, тобто банк стає головною (центральною) компанією фінансово-промислової групи і не тільки контролює фінансові потоки групи, але й здійснює загальну фінансово-інвестиційну діяльність бізнес-групи.

Враховуючи вищенаведене, можна констатувати, що головною функцією банку у складі ФПГ є інвестиційне кредитування проєктів, залучення приватних інвесторів, зокрема і іноземних, шляхом емісії цінних паперів учасників бізнес-групи.

Водночас, як зазначає Деринг Ханс-Ульріх [14], традиційний універсальний банк відходить у минуле, а на зміну йому повинен прийти новий тип трансформованого, сфокусованого й регенерованого банку як сучасної фінансової установи.

Ті ФПГ, в яких банк відіграє роль фінансового центру групи, є більш життєздатними. У цьому випадку банк є у центрі грошових потоків груп, керує ними та виступає в групі як рівноправний партнер.

Саме така роль притаманна банкам у ФПГ, які успішно існують і розвиваються у країнах Західної Європи та Північної Америки, а будь-яка інша роль банку в складі ФПГ зумовлює втрату притаманних йому функцій і, як результат, життєздатність об'єднання.

Комерційний банк буде зацікавлений ввійти в ПФГ при дотриманні таких умов:

– всі суб'єкти здійснюють розрахунково-платіжні операції в банку ПФГ, відкривають поточні і депозитні рахунки;

– комерційному банку повинно гарантуватися повернення кредиту. Гарантом може бути головне підприємство, центральний холдинг, який розпоряджається засобами спеціального страхового (позикового) фонду групи;

– комерційному банку надано право здійснювати прямі інвестиції в статутний фонд ПФГ, якщо такий створюється, або придбання акцій інших суб'єктів ПФГ в частці, визначеній законодавчо або взаємним договором;

– організація внутрішньогрупових взаємозаліків за внутрішніми розрахунками за надані товари і послуги [15].

У межах фінансово-промислової групи банк повинен виконувати такі операції:

– оперативно проводити розрахунки між підприємствами ФПГ;

– створити оптимальну кореспондентську мережу в Україні та закордоном;

– завжди мати кошти на рахунку для фінансування потреб ФПГ;

– пільгове обслуговування членів фінансово-промислової групи;

– безкоштовне надавання банківських послуг. Тарифні ставки необхідно формувати індивідуально для кожного клієнта;

– надання небанківського сервісу тощо [16].

Своєю чергою, доцільно зауважити, що хоча банк акумулює ресурси фінансово-промислової групи, але це не виключає обслуговування і залучення коштів інших клієнтів (підприємств – не членів фінансово-промислової групи і фізичних осіб).

Як уже зазначалось, банк – учасник ПФГ акумулює ресурси підприємств, що входять до належать групи. Та це не виключає й одночасної роботи із залучення коштів та обслуговування інших клієнтів. Тобто коли банк створює ресурсну базу, він ставить дві мети:

– утримати й оптимально управляти всіма коштами підприємств – членів ПФГ та фізичних осіб, що працюють у ПФГ;

– залучити кошти ззовні й ефективно використовувати їх в інтересах ПФГ.

Тобто організаційна структура ПФГ з фінансовим та промисловим блоками створює можливість для ефективного співробітництва між банками та промисловими підприємствами та допомагає налагодженню їх інвестиційної взаємодії.

Відзначимо і можливості, які банки мають у складі ПФГ, а саме:

– збільшити власну фінансову базу шляхом розширення клієнтури;

– залучити максимальну кількість фінансових засобів унаслідок відкриття розрахункових рахунків усіх підприємств – членів групи та за рахунок відсутності необхідності пересилати кошти з кореспондентського рахунку при розрахунках між підприємствами – членами групи;

– підвищити рівень кредитоспроможності (обміну надаваних кредитів) і поверненість кредитів;

- сформувати кредитний та інвестиційний портфель банку зі зниженим ступенем ризику;
- збільшити ступінь участі в інвестиційних проектах власних клієнтів;
- підвищити рівень інформованості про фінансовий стан, рух коштів і про очікувані платежі клієнтів [17].

Що стосується сучасного стану економіки, то економічна криза в Україні супроводжується погіршенням інвестиційного процесу і взаємопов'язаною з ним структурною перебудовою економіки.

А щодо проблем вітчизняних фінансово-промислових груп, то головною проблемою, на нашу думку, є те, що недостатньо здійснюється фінансування інвестиційних проектів, які б враховували саме інноваційні складові, адже інвестиційно-інноваційні проекти є основою для подальшого розвитку вітчизняної промисловості, виходу її на нові етапи розвитку.

Важливо відзначити і те, що сучасне фінансування інвестиційно-інноваційних проектів є запорукою економічного розвитку країни. Ми підтримуємо думку О. Акімова та А. Пугієва [18] стосовно того, що вітчизняні фінансово-промислові групи в період сприятливих умов для вкладання частини прибутків не зробили відповідних зусиль, а це, своєю чергою, негативно позначилося на їх діяльності в умовах фінансово-економічної кризи, яка охопила практичну всю економіку країни, насамперед фінансово-промислові групи, що здійснюють діяльність на зовнішніх ринках.

З вищенаведеного можемо зробити висновок, що необхідно наполегливо працювати на розробку нової концепції розвитку як української економіки загалом, так і окремих промислових підприємств і фінансово-промислових груп.

Ще одним із основних факторів, який впливає на ефективність функціонування ФПГ, є якість фінансового менеджменту та наявність прозорої структури, що збільшує шанси фінансово-промислової групи при залученні фінансових коштів для інвестування [19].

Як позитивний аспект, зазначимо те, що процес злиття промислового та банківського капіталів призводить до зацікавленості банків у господарській діяльності ПФГ. У перспективі це передбачає розвиток в межах вже існуючих ПФГ механізму, який забезпечує стійкість банку в умовах нестабільної макроекономічної ситуації, зростання системних ризиків.

Висновки

Отже, роль банків у діяльності ФПГ недооцінити важко, адже об'єднання банків та промислових підприємств у фінансово-промислові групи першочергово було пов'язано з тим, що саме банки повинні були забезпечити створення ефективних інвестиційних механізмів для реалізації інвестиційних проектів фінансово-промислових груп. Банк у рамках ФПГ забезпечує інвестиційні потреби учасників груп та дає можливість отримувати доходи від реалізації інвестиційних проектів. При цьому основним акумуляторами фінансових ресурсів є саме банки.

Фінансово-промислові групи, які очолює банк, демонструють досить високу економічну ефективність, оскільки головною функцією банку у складі ФПГ є інвестиційне кредитування проектів, залучення приватних інвесторів, зокрема й іноземних, унаслідок емісії цінних паперів учасників бізнес-групи.

Створення та діяльність ФПГ, які очолює банк, сприятиме:

- виявленню економічних пріоритетів;
- зміцненню господарських зв'язків;

- підвищенню міцності промисловості та розвитку фінансової сфери;
- підвищенню конкурентоспроможності українських підприємств і виходу їх на світовий ринок;
- розвитку підприємств стратегічної орієнтації шляхом їх інвестування та реструктуризації.

Створення фінансово-промислових груп, центром яких буде банк, є об'єктивною необхідністю в ринкових умовах, адже вони насамперед формуються для акумуляції грошових ресурсів, які необхідні для забезпечення інвестиційних потреб.

Список використаної літератури

1. Алексеев І. В. Побудова оптимальної структури інвестицій учасників ФПГ [Текст] / І. В. Алексеев. — Львів : ДУ “ЛП”, 2006. — 346 с.
2. Нетесаний Ю. В. Роль банку у складі фінансово-промислової групи / Ю. В. Нетесаний // Вісник КНУ імені Тараса Шевченка [Текст]. — 2006. — № 90. — С. 34—36. — (Серія: “Економіка”).
3. Деринг Ханс Ульрих. Универсальный банк – банк будущего. Финансовая стратегия на рубеже века [Текст] / Ханс Ульрих Деринг ; пер. с нем. — М. : Междунар. отношения, 1999. — 384 с.
4. Дворецька О. Є. ФПГ: менеджмент + фінанси [Текст] / О. Є. Дворецька, Ю. Б. Нікольський. — М. : Прінтлайн, 2001. — С. 44—56.
5. Акімова О. Є. Пути решения проблемы нехватки инвестиционных ресурсов с использованием потенциала финансово-промышленных групп / Акімова О. Е., Пугиев А. С. // Аудит и финансовый анализ [Текст]. — 2011. — № 6. — С. 297—299.
6. Андрущенко І. В. Концентрація капіталу в економіці України: розвиток Фінансово-промислових груп / І. В. Андрущенко // Економіка та держава [Текст]. — 2009. — № 12. — груд. — С. 44—46.
7. Коцюба О. Фінансово-промислові групи. Уроки реальні і віртуальні / О. Коцюба // Віче [Текст]. — 2004. — № 3. — С. 11—18.
8. Правові проблеми створення та діяльності промислово-фінансових груп в Україні [Текст] : монографія / за ред. М. К. Галянтича. — К. : НДІ приватного права і підприємництва, 2009. — С. 44—56.
9. Алексеев І. В. Побудова оптимальної структури інвестицій учасників ФПГ... — 346 с.
10. Нетесаний Ю. В. Роль банку у складі фінансово-промислової групи... — С. 34—36.
11. Деринг Ханс Ульрих. Универсальный банк – банк будущего... — 384 с.
12. Дворецька О. Є. ФПГ: Менеджмент + фінанси... — С. 44—56.
13. Нетесаний Ю. В. Роль банку у складі фінансово-промислової групи... — С. 34—36.
14. Деринг Ханс Ульрих. Универсальный банк – банк будущего. Финансовая стратегия на рубеже века... — 384 с.
15. Акімова О. Е. Пути решения проблемы нехватки инвестиционных ресурсов с использованием потенциала финансово-промышленных групп... — С. 297—299.
16. Андрущенко І. В. Концентрація капіталу в економіці України: розвиток Фінансово-промислових груп... — С. 44—46.

17. Коцюба О. Фінансово-промислові групи. Уроки реальні і віртуальні... — С. 11—18.
18. Акимова О. Е. Пути решения проблемы нехватки инвестиционных ресурсов с использованием потенциала финансово-промышленных групп... — С. 297—299.
19. Правові проблеми створення та діяльності промислово-фінансових груп в Україні... — С. 44—56.

*Стаття надійшла до редакції 11.02.2016
Схвалена до друку редколегією 25.04.2016*

O. Zhykhartseva

THE ROLE OF BANKS IN ACTIVITIES OF FINANCIAL INDUSTRIAL GROUPS

The role of banks in activities of financial industrial groups (FIG) is studied. It is marked that banks play a considerable role in activities of FIG, as they are sources for investment financing, as well as leaders of the group and its service center. It is stressed that a special role the bank capital plays in realization of investment projects. The principal reasons for the bank and industrial capital integration, and the basic functions and operations of the bank in activities of FPG are considered. A conclusion is made, that the creation of financial industrial groups in market conditions is an objective necessity, as they are in the first place formed for the accumulation of money resources necessary to provide investment needs.

Key words: financial industrial group, bank capital, investments, money resources, production enterprises.